

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки педагогічних наук, доцентки Король Світлани Володимирівни на дисертацію Петрової Софії Олексіївни

на тему:

«Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини»

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

011 «Освітні, педагогічні науки»

Опрацювання матеріалів дисертаційного дослідження Петрової Софії Олексіївни, а також ознайомлення з науковими публікаціями, підготовленими за результатами досліджень з обраної тематики, дають підстави стверджувати, що авторкою здійснено всебічний і ґрунтовний науковий аналіз проблеми. Теоретичні положення, узагальнення та висновки, винесені на захист, логічно викладені та належним чином аргументовані. Дисертантка успішно реалізувала поставлені мету й завдання, виконавши дослідження на належному науковому та методологічному рівні. Зазначений попередній висновок підтверджується відповідністю праці ключовим вимогам, що висуваються до дисертацій за відповідною науковою спеціальністю.

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Актуальність дослідження дуальної системи вищої освіти Німеччини, яка ґрунтується на поєднанні академічного навчання з практичною підготовкою в реальних умовах професійної діяльності набуває все більшого значення, адже забезпечує системну взаємодію між закладами вищої освіти та роботодавцями різних секторів економіки. В сучасних умовах трансформаційних процесів в суспільстві та економіці зростає потреба у конкурентоспроможних спеціалістах, які поєднують ґрунтовну теоретичну підготовку з практичними навичками, набутими безпосередньо в умовах професійної діяльності.

Дуальна модель, яка тривалий час успішно функціонує у системі вищої освіти Німеччини дозволяє молодим спеціалістам набувати теоретичних та практичних знань з фаху одночасно. Завдяки такій комбінації заощаджується час та зусилля, які потрібні молодим фахівцям, які навчаються за традиційною формою, для адаптації до умов реальної практичної діяльності. Саме економія часу в умовах глобалізованого та цифровізованого світу відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє фахівцям швидше інтегруватися в професійне середовище та ефективно реагувати на динамічні зміни ринку праці.

Дисертанткою визначено концептуальні підстави для вивчення досвіду дуальної системи вищої освіти Німеччини, яка ґрунтується на розгалуженій нормативно-правовій та інституційній базі, що регулює взаємодію закладів освіти, підприємств і державних структур у процесі підготовки фахівців. Тривале становлення та розвиток дуальної системи вищої освіти Німеччини відображається у нормативно визначеному статусі дуальних освітніх програм, чіткому розподілі відповідальності між суб'єктами дуального навчання та стабільності механізмів їх реалізації.

В умовах модернізації національних систем освіти та пошуку ефективних моделей підготовки кадрів аналіз досвіду Німеччини є важливим та корисним для осмислення можливостей імплементації елементів дуальної системи, зокрема на теренах України. Вивчення її структурних компонентів, принципів функціонування та результативності дозволить визначити перспективні напрями реформування вищої освіти України з урахуванням міжнародних стандартів і потреб сучасного суспільства.

Отже, дослідження Петрової Софії Олексіївни відповідає актуальним потребам розвитку сучасної науки та освіти.

2. Зв'язок роботи з навчальними планами, програмами й темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Хмельницького національного університету в межах

науково-дослідницької роботи «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (державний реєстраційний номер 0119U103663).

Тема роботи затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р.).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертаційне дослідження характеризується науковою новизною, яка полягає в тому, що дисертанткою *вперше* виявлено та обґрунтовано сучасні тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини, а саме: інституціоналізація дуальної системи вищої освіти; еволюція моделей дуальних освітніх програм у взаємозв'язку з розвитком ринку праці та регіональної економіки; посилення ролі соціального партнерства між закладами вищої освіти, роботодавцями та державними інституціями; розширення функціональної участі підприємств у формуванні змісту освітніх програм і результатів навчання; професіоналізація наставництва як ключового елемента забезпечення якості практичної підготовки; диверсифікація організаційних моделей дуального навчання у вищій освіті; інтеграція академічної підготовки з навчанням у процесі та через працю; посилення компетентнісної орієнтації дуальних освітніх програм; зростання значущості дуальної системи вищої освіти як інструмента регіонального розвитку та кадрової політики; *окреслено* можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням інституційних, правових та соціально-економічних особливостей національної системи вищої освіти; *конкретизовано* умови та обмеження адаптації окремих елементів німецької моделі без механічного перенесення інституційних рішень; *удосконалено* критерії порівняння дуальної системи вищої освіти Німеччини та України; *подальшого розвитку набули* сутнісні характеристики та змістове наповнення поняття «дуальність» як системоутворювального принципу

інтеграції академічної підготовки та професійної діяльності, а також його інтерпретації відповідно до зарубіжної й української семантики; підходи щодо розвитку механізмів соціального партнерства та розроблення моделей участі роботодавців у підготовці фахівців у Німеччині.

До наукового обігу введено нові персоналії, факти, поняття, теоретичні ідеї та підходи з проблем розвитку дуальної системи вищої освіти в Німеччині.

4. Нові факти, одержані здобувачкою.

На основі результатів аналізу й узагальнення сучасних тенденцій розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини розроблено та упроваджено методичні рекомендації «Дуальна вища освіта в Німеччині» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького національного університету. У змісті методичних рекомендацій обґрунтовано генезу дуальної системи вищої освіти в Німеччині, історичні передумови формування дуального принципу, нормативно-правові та інституційні засади її функціонування, а також диференціацію моделей реалізації дуальних програм у німецькому освітньому просторі. Окреслено можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням інституційних, правових та соціально-економічних особливостей; визначено перспективні напрями інституційного зміцнення дуальної вищої освіти в Україні.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також наукових публікацій Петрової Софії Олексіївни дає підстави стверджувати про належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності результатів, представлених авторкою. Свідченням цього є зосередження дослідниці на виявленні суперечностей, які засвідчують актуальність і недостатній ступінь розробленості окресленої проблеми у педагогічній науці та практиці. З урахуванням визначених

суперечностей у межах досліджуваної проблематики дисертантка, на наш погляд, коректно визначила об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

У межах дослідження науковиця здійснила ґрунтовний аналіз наукових праць, нормативно-правових джерел, педагогічної та навчально-методичної літератури. На основі виваженого застосування різноманітних методів дослідження здобувачка здійснила комплексний підхід до розв'язання завдань, пов'язаних із досліджуваною проблемою. Наукова новизна та достовірність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень та використанням відповідних методів дослідження. Це створило необхідні умови для оптимального визначення стратегії наукового пошуку та її ефективної реалізації. Зміст дисертаційного дослідження продуманий і включає ключові загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання, що стосуються тенденцій розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини.

Для реалізації мети дослідження та виконання його завдань використано такі методи: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та порівняння – для опрацювання наукової літератури з проблем дуальної системи вищої освіти, нормативно-правових документів, аналітичних звітів міжнародних і національних інституцій; *компаративний аналіз* – для вивчення й узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти, зіставлення організаційних моделей, механізмів взаємодії закладів вищої освіти й роботодавців, а також визначення спільних рис і відмінностей у функціонуванні дуальних освітніх програм у Німеччині та Україні; *історичний аналіз* – для опису генезу становлення дуальної системи вищої освіти, виявлення соціально-економічних, інституційних та культурних передумов формування дуальної системи професійної й вищої освіти в Німеччині; *структурно-функціональний аналіз* – для з'ясування структурних, змістових та організаційно-методичних засад функціонування дуальної системи вищої освіти; *метод наукової*

екстраполяції – для обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору; *пошуковий метод* – для формулювання узагальнених висновків, виявлення раціонального та практично ціннісного в наукових працях із порівняльної педагогіки, професійної освіти та освітньої політики; *емпіричні методи* – для отримання первинних даних щодо практик реалізації програм дуальної системи вищої освіти.

Наукові положення, рекомендації та висновки, викладені у роботі, належним чином аргументовані та підтверджені посиланнями на нормативно-правові документи, наукову і методичну літературу.

6. Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів.

Результати дослідження Петрової Софії Олексіївни можуть бути використані для створення спецкурсів із порівняльної професійної педагогіки, а також для розроблення та удосконалення освітньо-професійних та освітньо-наукових програм. Прогностичний потенціал дослідження зумовлений можливістю використання його результатів як теоретико-методологічного підґрунтя для подальших порівняльно-педагогічних розвідок у сфері дуальної системи вищої освіти, аналізу інституційних моделей інтеграції освіти та ринку праці. Отримані результати наукового пошуку можуть бути корисними магістрантам, аспірантам і докторантам у процесі підготовки та здійснення наукових досліджень.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Хмельницького національного університету (довідка № 141/112 від 30.12.2025), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 49/03-33 від 14.01.2026), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/01 від 13.01.2026), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/145 від 13.01.2026).

7. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Отримані результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти України під час викладання навчальних дисциплін і спецкурсів із порівняльної професійної педагогіки, педагогіки вищої школи, освітньої політики та управління освітою, забезпечення якості вищої освіти, а також у процесі розроблення й коригування освітньо-професійних та освітньо-наукових програм.

8. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертаційне дослідження характеризується логічною побудовою, цілісністю викладу та чіткою структурованістю. Розділи й підрозділи послідовно пов'язані між собою, органічно доповнюють один одного, що забезпечує послідовне розкриття теми дослідження та сприяє реалізації визначених завдань, які є конкретними й узгоджуються з метою роботи. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання щодо тенденцій розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини. У межах дослідження дисертанткою повною мірою реалізовано всі поставлені завдання:

1. Актуалізовано потребу української педагогічної науки та практики у вивченні сучасних тенденцій розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини, оскільки у вітчизняній педагогічній компаративістиці домінують фрагментарні описи дуальності, як організаційної форми або пілотної практики, бракує інтегративних порівняльних досліджень, спрямованих на системний аналіз дуальної системи вищої освіти, як окремого сегмента освітньої системи Німеччини та науково коректне обґрунтування можливостей її адаптації в Україні. З'ясовано, що у зарубіжному дискурсі дуальна система вищої освіти інтерпретується як інституційно врегульований механізм узгодження освіти, економіки та сфери зайнятості, що спирається на нормативну визначеність, багаторівневу координацію та соціальне партнерство.

2. Досліджено становлення, розвиток та нормативно-інституційні засади дуальної системи вищої освіти в Німеччині. Встановлено еволюційний характер формування дуальної системи вищої освіти, її генетичний зв'язок із дуальною професійною моделлю та подальшу інституціоналізацію у сфері вищої освіти через розвиток спеціалізованих дуальних університетів і інтегрованих моделей в університетах прикладних наук. Стабільність і відтворюваність дуальних моделей забезпечуються поєднанням нормативного регулювання, інституційної координації та усталених партнерських механізмів між закладами вищої освіти, роботодавцями й державними інституціями. Визначено ключові принципи функціонування німецької дуальної системи вищої освіти: нормативна визначеність статусу програм і ролей суб'єктів, багаторівнева координація, стабільне соціальне партнерство та професіоналізація наставництва як елемента забезпечення якості практичної підготовки.

3. Обґрунтовано, що сучасна трансформація дуальної системи вищої освіти Німеччини визначається комплексом взаємопов'язаних тенденцій, які формують її інституційну зрілість і адаптивність до соціально-економічних змін. До таких тенденцій віднесено: інституційну диференціацію моделей дуальних програм; поглиблення інтеграції теоретичної та практичної підготовки; розширення партнерських мереж і типів роботодавців; посилення ролі соціального партнерства та участі підприємств у формуванні змісту підготовки; професіоналізацію наставництва; еволюцію фінансово-організаційних механізмів у напрямі партнерської відповідальності; удосконалення системи забезпечення якості та акредитації; цифровізацію й інноваційну трансформацію освітніх траєкторій; інтернаціоналізацію та транскордонну співпрацю дуальних програм; посилення компетентнісної орієнтації; інтеграцію дуальної системи вищої освіти в регіональні інноваційні екосистеми. Сукупна дія цих тенденцій забезпечує підвищення релевантності результатів навчання та стійкий розвиток дуальної системи вищої освіти Німеччини.

4. З'ясовано, що дуальна система вищої освіти в Україні перебуває на стадії становлення й інституційного пошуку, що проявляється у послідовній зміні доінституційного, ініціативно-експериментального, пілотно-нормативного етапів та етапу інституційного пошуку. Виявлено, що чинне нормативно-правове регулювання має рамковий і фрагментарний характер та не формує цілісної системи правового, фінансового й організаційного супроводу дуальних програм. Систематизовано інституційні обмеження: нечіткий правовий статус здобувачів освіти у дуальному форматі, обмежена роль роботодавців у системі управління програмами, відсутність спеціалізованих координаційних структур і недостатність механізмів економічного стимулювання. Типологізовано практики реалізації дуальної системи вищої освіти в Україні та виокремлено інкрементальну, партнерсько-інтегровану й проектно-пілотну моделі; доведено, що партнерсько-інтегрована модель є найбільш перспективною, однак її масштабування стримується нестабільністю соціального партнерства та фінансово-організаційними ризиками.

5. Обґрунтовано можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду для розвитку дуальної системи вищої освіти в Україні. Доведено, що адаптація німецького досвіду можлива не шляхом прямого запозичення інституційних форм, а через поетапне формування національної моделі дуальної системи вищої освіти з урахуванням соціально-економічних, нормативних та інституційних реалій України. Обґрунтовано доцільність: інституційного посилення координаційних механізмів; розвитку стабільного соціального партнерства між закладами вищої освіти, роботодавцями й державними інституціями; професіоналізації наставництва (у т. ч. через підготовку, методичний супровід і можливі елементи сертифікації); формування комплексної фінансово-організаційної моделі дуальної системи вищої освіти та стимулів для роботодавців; удосконалення механізмів забезпечення якості й акредитації дуальних програм. Аргументовано, що реалізація зазначених

напрямів потребує узгодженої державної політики та підвищення інституційної спроможності закладів вищої освіти як ключових суб'єктів проектування й впровадження дуальних освітніх програм.

Варто зазначити, що загальні висновки дисертаційного дослідження узгоджуються з поставленими завданнями. Їх обґрунтованість і переконливість свідчать про самостійність мислення та логічність наукових суджень дисертантки, а також про належний рівень її наукової підготовки. Позитивне враження справляє представлений у додатках матеріал, а таблиці забезпечують наочність і системність подання результатів дослідження. Список використаних джерел оформлено відповідно до чинних вимог.

Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота за своїм змістом, стилем викладу, рівнем розкриття основних положень і представленими результатами є завершеним самостійним науковим дослідженням.

9. Дискусійні питання і зауваження.

Високо оцінюючи результати дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У параграфі 1.3. зазначається, що аналітичні звіти підкреслюють нерівномірність впровадження дуальної системи освіти в Україні зокрема між галузями: найбільш активно вона розвивається у сфері машинобудування, аграрних і технічних спеціальностей, тоді як у гуманітарних і соціальних науках залишається поодиноким явищем. Було б доцільно в роботі розглянути питання наявності та поширеності практик дуальної вищої освіти у сфері гуманітарних і соціальних спеціальностей у Німеччині, зокрема з'ясувати, чи існує такий досвід і наскільки успішною є його реалізація.

2. У роботі ґрунтовно проаналізовано і представлено переваги дуальної системи вищої освіти Німеччини, однак в контексті запозичення німецького досвіду цікавим видається також питання, чи вивчався дисертанткою негативний

досвід упровадження цієї системи за окремими спеціальностями. Доречно було б у роботі згадати спеціальності, для яких дуальна модель навчання не виявилась ефективною.

3. У роботі зазначається, що, за наявними аналітичними даними, станом на 2025 рік лише близько 1,4 % підприємств в Україні брали участь у підготовці фахівців за дуальною формою здобуття освіти у секторі професійної освіти. З огляду на таку ситуацію доречно було б подати рекомендації на основі німецького досвіду щодо можливих механізмів стимулювання залучення підприємств до участі в дуальній системі вищої освіти, враховуючи значний рівень їхньої відповідальності та ресурсних витрат, пов'язаних із забезпеченням практичної підготовки здобувачів.

4. У параграфі 2.2. проілюстровано тенденції інституційної диференціації моделей дуальної системи вищої освіти на прикладі двох німецьких університетів, що репрезентують контрастні підходи — спеціалізовану та інтеграційну моделі. Водночас цікавою була б позиція автора щодо того, яка з цих моделей могла б бути найбільш адаптивною для імплементації в закладах вищої освіти України.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, у якій представлено власні наукові ідеї та напрацювання авторки, що забезпечило успішне виконання поставлених завдань. Основні теоретичні положення та висновки сформульовані дисертанткою самостійно. Наукові ідеї інших дослідників, використані у роботі, подано з відповідними посиланнями та використано для аргументації авторської концепції.

10. Загальний висновок.

Аналіз представленої дисертаційної роботи та наукових публікацій Петрової Софії Олексіївни, з урахуванням актуальності теми, наукової новизни отриманих результатів і їх практичного значення, дає підстави стверджувати, що

дисертаційна робота «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка – Петрова Софія Олексіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензентка:

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації

Хмельницького національного університету

Світлана КОРОЛЬ

Підпис засвідчую

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету
доктор технічних наук, професор

Олег СИНЮК